

■ ■ ■ על מדוכת הלשון ■ ■ ■

לידתן של מלים

האקדמיה ללשון העברית קבעה זה לא כבר (בהתכנסה לשיבת מליאה ביום י"א בכסלו התשנ"א), שמכאן ואילך לא יאכל עוד אדם בישראל פִּנְקִיקָס; הוא יאכל רק חמיטות. בן-יהודה האכילנו חביתות, אחרי-כן באו שוחרי העברית ושמנו בפינו חביתיות במקום הבלנינֶץ, ועכשיו נוסף בעברית עוד מאכל תאוה, הוא החמיטה.

חמיטה זו אינה מלה חדשה ממש. מקורה בלשוננו מימי הביניים, אלא שלא הובררה משמעותה המדויקת, ואין המלה משמשת בימינו אלא לעתים רחוקות. ומעניין שבדרך מקרה מצאתי שנזדמנה מלה זו בתרגום של ספר בשנה שעברה, בלא שידע המתרגם על דיוני האקדמיה במלה זו ("דמעות זהב" בתרגום אליעזר כרמי, עמ' 70).

מעשה החמיטה הוא מעשה ועדה מטעם האקדמיה, הדנה במלים בשימוש כללי. הכוונה היא למלים שלשם תרגומן אין צורך במומחים מקצועיים. מלים לועזיות המופנות לאקדמיה כדי לדעת את תרגומן, ועדיין אין כנגדן מקבילה עברית – אם אין ועדה מקצועית מתאימה לדון בהן, ואם, כאמור, אין הן מצריכות מומחיות יתרה – מועברות לוועדה זו. ואם במאכל פתחנו נמשיך ונזכיר עוד מאכל חביב על הבריות, הוא הפופ־קורן. מעתה ייקרא בישראל פפּוּצִי־תִירֶס. זה שמו הרשמי מכאן ואילך.

לפני כמה חודשים צללו אוזנינו מן הפריימריס. בחיינו הסוערים והמשתנים חדשים לבקרים ירדה מלה זו פלאים, אבל כדי לחשל את הברזל בעודנו חם, כמאמר הבריות, הזדרזה האקדמיה וקבעה, שאותן בחירות מועמדים אינן אלא בחירות מְקַדִּימוֹת, ובקיצור מְקַדִּימוֹת, ממש כמו באנגלית, שנתנה לנו את ההשראה לנוהל דמוקרטי זה, שהשם המלא בה הוא primary elections ונתקצר ל-primaries. אמנם שֶׁכֶךְ גל הפריימריס, אבל מובטחים אנו שבזמן מן הזמנים יציף אותנו גל חדש, והפעם, אנו מקווים, יהיה זה גל עברי טהור: המקדימות.

מתוך לשוננו לעם מב, ב
תשנ"א

בתוך שאר המלים שנתלבשו לבוש חדש נמצאת גם מלה הבאה להמיר צירוף עברי, הלוא היא: **מזכירה אלקטרונית**. "מזכירה" זו הייתה לצנינים בעיני נשים רבות. היא מייצגת לדעתן את היחס לעבודתן הנחותה. כשאנו מדברים על תפקידים כלשהם, בלי קשר לאדם הממלא אותם, אנו נוקטים לשון זכר: "שר", "יועץ השר", "מבקר המדינה", "חבר-כנסת" וכיוצא בהם. אבל אם מדובר בעבודה פקידותית שלא בדרגת חשיבות, מיד עוברים ללשון נקבה: "מזכירה". ומעשה שמזכירה בעלת חשיבות במוסד גבוה עמדה על כך שתיקרא מזכיר, והדברים ידועים. ביטוי לגישה זו ראו נשים בשם **מזכירה אלקטרונית**, משום שכל עיקרה הוא מענה אוטומטי, שאינו מצריך מחשבה... ראתה האקדמיה בצערן של נשים, עמדה והחליטה: מכאן ואילך אין עוד מזכירה אלקטרונית; במקומה יש **מְשִׁיבּוֹן**. נקווה, שכל הנשים תיתננה יד למעשה זה של האקדמיה, ואז עתידות הן להכריע במערכה שבין **המזכירה האלקטרונית** ובין **המְשִׁיבּוֹן**.

ועוד מלה חשובה: **קומפקטי**. במדינתנו הקומפקטית והמצומצמת מתבקש המונח הזה לעתים קרובות. המלה העברית לקומפקטי היא **צָמוּם**, כגון: מטבח צמום, דירה צמומה. שורשה של המלה צָמוּם אמנם אינו ידוע מן העברית, אך הוא שורש שמי ועניינו קיבוץ וצמצום, כמשמעות המלה **تَمَم** בערבית (ضممة = התנועה קיבוץ). ואם תרצה, אף המלה עצמה היא מעין כיווץ של המלה **צמצום**, והולמת היא את המושג קומפקטי, שבעיקרו הוא דברים מקובצים על שטח מצומצם ובדרך יעילה.

ונסיים בתשדיר פרסומת: כדי לקנות את לבו של הקונה-בכוח משמיעים באוזניו את הפרסומת בזמר. זמר קטן זה נקרא באנגלית **גינגל**. מעתה יש לו שם עברי: **זְמָרִיר**. אחת הדרכים לציון הקטנה היא כפל ל' הפועל (קמּוּצוּ, רעֵדוּד, פִּשִּׁיט, ועוד הרבה). הגינגל הוא זמר קצר, והשם **זמרייר** יאה לו.

על מלים נוספות שאושרו במליאת האקדמיה – בחוברת הבאה.

ש"ב

■ ■ ■ מתשובות המזכירות המדעית ■ ■ ■

שאלה

אני עורך לשון במקצועי, ובמסגרת עבודתי נתקלתי לא פעם בשאלת כתיבם העברי של שמות ערביים. לאחרונה נתקלתי בבעיית השם **פּלִשְׁתִּינָה**. כך היה נהוג בזמן המנדט: פּלִשְׁתִּינָה-א"י היה כתוב על המטבעות ועל השטרות של אז. גם במילון אבן-שושן יש ערך 'פּלִשְׁתִּינָה', ובצדו הסבר: על שם פלשת.

קפץ עלי רוגזו של מחבר אחד ודרש שאחזיר לקדמותו את הכתיב שאחז: **פּלִשְׁטִין**. ונימוקו: זהו מונח טכני, וכך אומרים וכותבים הערבים.

כידוע, גם בעיתונים היומיים שלנו אין מקפידים על הכתיב, ויש לנו מכל הסעמים: פּלִשְׁתִּינִי, פּלִשְׁתִּינָא, פּלִשְׁטִינִי, פּלִשְׁטִינָא, סלט של ממש... ומה דעת האקדמיה בעניין זה?

תשובה

בניגוד לדרכנו בקביעת התעתיק מלשונות שונות, שהעיקרון בו הוא הסימון הפונטי של המלה ולא תעתיק אותיות, נקבע לגבי התעתיק מן הערבית, שהמלה העברית תשקף את הכתיב העברי על אותיותיו ותנועותיו בדיוק. תעתיק הגיים זה יש בו כדי להצביע על קרבת המשפחה של שתי לשונות אלו. לפי זה התעתיק הנכון הוא: **אסד**, פיצל וכד'.

בעיית **פּלִשְׁטִין** היא בעיה שונה. עקרונית נקבע, ששמות מקומות בעולם נוהגים על-פי המבטא שבפי היושבים בהם. יוצאים מן הכלל שמות מקומות שיש להם מסורת עברית בספרות הדורות, כגון ספרד, צרפת, ורשה (לא: וארשאווה) וכדומה. **פּלִשְׁתִּינָה** אינו דומה לכל אלה. אבותינו מעולם לא כינו את ארץ-ישראל פּלִשְׁתִּינָה. כולנו יודעים מי הסב את שם ארץ-ישראל או יהודה לפּלִשְׁתִּינָה והרחיב את רצועת החוף של הפלשתים על כל הארץ בכוונת זדון למחות את שם ארץ-ישראל מן המפה. היהודים, כמובן, הוסיפו להשתמש בשם ארץ-ישראל. אין אפוא כל ייחוס ומסורת קדומה לשם **פּלִשְׁתִּינָה** בספרות ישראל, להוציא מדרשים מן התקופה הביזנטית בעקבות החלוקה, שנתחלקה בה ארץ-ישראל, שאחד ממחוזותיה נקרא פּלִשְׁטִין. תמצא בעניין זה דברים של יהודה אליצור, וזה לשונו:

חשוב לציון, כי חז"ל כותבים פּלִשְׁטִינִי בסמ"ך ובטי"ת – כדרכם בתעתיק מלים יווניות ורומיות. משמע שלא היה זה בעיניהם אלא שם לועזי מנהלי. זיקתו הרחוקה וחסרת המשמעות של פּלִשְׁטִינִי לפלשת המקראית – ששכנה בימי קדם בקרן זוית קטנה של ארץ-ישראל – ניטשטה ונשתכחה כליל (לשונונו לעם כט, קונטרס ד-ה).